

MOCARSTWOWE ASPIRACJE CHIN A DEMOKRATYZACJA

Sabina Narloch¹

Streszczenie. W ostatnich latach wiele mówi się o odbudowie potęgi Chin i możliwości przejęcia przez nie pozycji dominującego mocarstwa na arenie międzynarodowej. Ewentualne zajęcie przez Państwo Środka pierwszego miejsca bezpośrednio wiąże się z koniecznością akceptacji (szczególne znaczenie ma akceptacja najsilniejszego głosu – tj. Zachodu) dla takiej władzy – potrzebne są punkty wspólne, które sprzyjałyby zaufaniu. Podstawowym punktem, warunkującym większość pozostałych, jest ustrój polityczny. Z tego względu w artykule przedstawiono spór między procesem demokratyzacji a ideologią i działaniami Komunistycznej Partii Chin przy jednoczesnym uwzględnieniu aspektów kulturowych, historycznych, społecznych, jak również wpływu Zachodu i globalizacji.

*Nieważne, czy kot jest czarny, czy biały.
Jeśli dobrze łapie myszy, to dobry kot.*
Deng Xiaoping

Wstęp

W ostatnich latach pojawia się coraz więcej głosów o przemieszczaniu się geopolitycznego środka ciężkości z Zachodu na Daleki Wschód. To, co nurtuje najbardziej, to przypuszczenia i prognozy dotyczące końca *Pax Americana*, czyli utraty przez Stany Zjednoczone pozycji hegemonu. Zgodnie z teorią długich cykli George'a Modelskiego, wraz z zakończeniem cyklu danego światowego przywódcy² jego miejsce zajmie inny kraj³.

Wielu naukowców właśnie w Chinach dopatruje się następcy dotychczasowego lidera bądź przynajmniej jego głównego rywala⁴. Czy jest to jednak możliwe? Państwo aspirujące do tego miana musi być zdolne do zapewnienia porządku i bezpieczeństwa oraz zaoferować społeczności międzynarodowej nowe koncepcje, instytucje lub praktyki (nie jest to wszak równoznaczne z odrzuceniem spuścizny poprzedniego lidera). W celu wykonywania tych zadań hegemon powinien posiadać odpowiednią siłę. Chiny są obecnie jednym z głównych aktorów na arenie międzynarodowej. Warto

¹ Magister kierunku bezpieczeństwo narodowe Wydziału Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej.

² Modelsky unikał określania konkretnego państwa mianem *hegemonu* bądź *supermocarstwa* ze względu na fakt, że kraj ten posiada dobrowolnych zwolenników.

³ C. Flint, *Wstęp do geopolityki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 52.

⁴ S.P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 1997, s. 108.

jednak zadać sobie pytanie, czy państwo komunistyczne o odmiennej kulturze może spełniać rolę opiekuna i służyć jako wzór do naśladowania.

W niniejszym artykule zostanie omówiony stosunek władzy komunistycznej do kwestii demokratyzacji, która jest źródłem licznych problemów w chińskiej polityce zagranicznej oraz bezpieczeństwie narodowym.

Chińskie spojrzenie na pojęcie hegemonii

Dominacja jest nieodłączną częścią zbiorowej świadomości Chin. Jest ona „wrosnięta w ich rozumienie narodowego przeznaczenia”⁵. Jak w książce *Hegemon: droga Chin do dominacji* podaje Steven W. Mosher, Chińczycy wprowadzili pojęcie hegemonii do nowoczesnego słownictwa dyplomatycznego, używając go podczas tajnego spotkania z Henrym Kissingerem w Pekinie w 1971 r. Chiński *Bà* różni się od angielskiej definicji *hegemony*, którą słowniki tłumaczą jako „przywództwo, szczególnie jednego państwa nad drugim”. Chiński odpowiednik posiada wiele znaczeń, z których większość przyjmuje negatywny kontekst⁶:

„Podmiot, który sprawuje rządy dzięki sile, nie zaś w wyniku swoich zalet” – *A New Introduction to Classical Chinese*.

„Suweren, najwyższy władca, tyran, despota” – *Concise English-Chinese, Chinese-English Dictionary*.

Mosher w swej książce definiuje *Bà* jako ustrój polityczny opierający się na czystej władzy, który został utworzony 2800 lat temu przez chińskich strategów. Zgodnie z założeniami *Bà*, osobą sprawującą wszechwładzę nad populacją i zasobami kraju będzie *bà wáng* (król-hegemon). W dalszej kolejności władza ta służy do ustanowienia hegemonii, tzw. *bà quán* (władza hegemonia), której celem jest objęcie swym wpływem całego globu⁷.

Przez blisko dwa tysiąclecia mieszkańcy Chin uważali swoje państwo za geopolityczne oraz geograficzne centrum ziemi, za Państwo Środka (*Zhōng guó*), określali je również mianem „wszystkiego, co pod niebem” lub „całym światem” (*tiān xià*). Przekonanie o swej wyjątkowości nie odeszło w niepamięć również po upadku cesarstwa. Zgodnie z *Białą Księgą Obronności Chin* z 1998 r., państwo to powinno „wprowadzić świat w XXI wiek”⁸. Nie bez powodu Mao Zedong, proklamując utworzenie Chińskiej Republiki Ludowej, określił to wydarzenie powstaniem z kolan⁹.

⁵ S.W. MOSHER, *Hegemon: droga Chin do dominacji*, Wydawnictwo Sprawy Polityczne, Warszawa 2007, s. 21.

⁶ <http://www.chinahistoryforum.com/index.php?/topic/4856-why-is-ba-%26-38712%3B-translated-as-hegemon-in-english/> [15.08.2012].

⁷ S.W. MOSHER, op. cit., s. 21-22.

⁸ Ibidem, s. 15.

⁹ Ibidem, s. 27.

Początki chińskiej drogi reform

Niegdyś idea komunizmu posiadała wielu zwolenników, na co z pewnością miała wpływ potęga ZSRR. Jednak pod koniec lat siedemdziesiątych okazało się, że komunizm oraz rozwój ekonomiczny nie są współzależne. Obserwację tę potwierdził późniejszy upadek Związku Radzieckiego. Nie chcąc podzielić tego losu, Chińczycy mieli dwa wyjścia: zwrócić się do wewnątrz bądź ku Zachodowi¹⁰. Postanowiono zastosować „nową” wersję *Ti-Yong* – hasła przyjętego w ostatnich latach dynastii Ch'ing mówiącego o tym, że: „Chińskie nauki zachowywane są dla podstawowych zasad, zachodnie (...) na praktyczny użytek”¹¹. Zaktualizowany termin określa połączenie nacjonalizmu wywodzącego się z chińskiej kultury oraz autorytaryzmu z kapitalizmem i wzmocnionym zaangażowaniem na szczeblu globalnym¹².

Deng oraz jego protegowany, Hu Yaobang, w celu dokonania modernizacji sektora industrialnego, technologicznego, naukowego oraz rolniczego postanowili zwrócić się z prośbą o pomoc w stronę Zachodu. W ramach pomocy Chin zaciągnęły pożyczki u zagranicznych rządów i banków, a także podpisały liczne kontrakty na dostawę zaawansowanych technologii. W 1980 r. Państwo Środka dołączyło do Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) oraz do Banku Światowego. Błędne okazało się stawianie na równi ustroju niedemokratycznego z zacofaniem. Chińczycy stworzyli hybrydę, czyli socjalistyczną gospodarkę rynkową. Zgodnie z jej założeniami interesy państwa są priorytetem, toteż wszystkie decyzje gospodarcze muszą się zgadzać z planem gospodarczym ustalonym na szczeblu centralnym. Podczas XII Kongresu KPCh zdefiniowano ten system następująco: „gospodarka planowa z wiodącą własnością publiczną, której jednak niektóre obszary poddane są regulacji rynku”¹³. Pomimo wielu trudności¹⁴ Chiny bez wątpienia osiągnęły ogromny sukces, o czym świadczy między innymi zdobycie miejsca drugiej co do wielkości gospodarki światowej.

Jak zauważa jeden z japońskich naukowców, dopiero na skutek „spotkania z kulturą Zachodu zaistniały przesłanki do odrodzenia się i ponownego zredefiniowania

¹⁰ S.P. HUNTINGTON, op. cit., s. 146.

¹¹ Ibidem, s. 93-94.

¹² Ibidem, s. 146.

¹³ W.W. Zhang, *Ideology and Economic Reform under Deng Xiaoping 1978-1993*, Graduate Institute of International Studies, Genewa, Kegan Paul International, Londyn, Nowy Jork 1996, s. 68, cyt. za: J. Fornalczyk, op. cit., s. 194.

¹⁴ Na przykład w 1984 r., wskutek niemalże czterokrotnej różnicy wzrostu procentowego między zagranicznym eksportem a zagranicznym importem (eksport wzrósł o 10%, import o 38%), powstał deficyt handlowy sięgający 1,1 mld dolarów. Chcąc poradzić sobie z tym problemem, rząd postanowił wpłynąć na import poprzez obłożenie wysokim cłem wszystkich towarów prócz podstawowych surowców (przykładowo cło na samochody wynosiło 80%, na kolorowe telewizory 70%); źródło: N. Lowe, *Modern World History*, New York 2005, s. 423.

wartości azjatyckich¹⁵ odpowiednich dla czasów współczesnych. Potwierdza to aktualność hasła *Ti-Yong*. Społeczeństwa niezachodnie potrzebują tego rodzaju pomocy, aby uzyskać ochronę i tym samym osiągnąć swoje cele, a także mieć dostęp do udziału w rozgrywce na wyższym poziomie. Państwa zachodnie natomiast słabną, w związku z czym skupiają coraz większą uwagę na własnych problemach. Następuje przesunięcie punktu ciężkości w ramach płaszczyzn potęgi militarnej, gospodarczej i wpływów politycznych¹⁶. Tommy Koh stwierdził, że Azja staje się widownią „kulturalnego odrodzenia”, „Azjaci przestali uznawać wszystko, co zachodnie czy amerykańskie za najlepsze¹⁷”.

Aspekt kulturowy

Badając procesy rozwojowe, nie można ograniczać się tylko do wskaźników ekonomicznych. Jak zauważył Max Weber, wartości oraz idee są „niezbędnym elementem procesów rozwojowych w tym sensie, że mogą im sprzyjać lub je utrudniać¹⁸”. Sukces w sferze gospodarczej otwiera nie tylko jedne drzwi – według Gramsciego najbardziej liczące się kraje mają możliwość sprawowania władzy ideologicznej, najsilniejsze państwo zaś próbuje ustanowić program polityczny, którego pozostali będą w mniejszym lub większym stopniu przestrzegać¹⁹. Jednak biorąc pod uwagę wciąż silny, choć słabnący głos Zachodu oraz różnice w systemie wartości, przodowanie Chin jest aktualnie mało prawdopodobne. W takiej sytuacji nasuwa się pytanie, czy na dłuższą metę da się pogodzić myśl konfucjańską i mentalność azjatycką z demokracją, tak jak autorytaryzm z gospodarką rynkową? Czy dążąc do zdobycia pozycji przywódcy, możliwe jest zachowanie odrębności kulturowej, czy może nieuniknione są zmiany (podyktowane globalizacją i naciskiem bądź oczekiwaniami innych państw) w funkcjonowaniu państwa?

W celu udzielenia odpowiedzi na te pytania oraz zrozumienia obu podejść, należy w pierwszej kolejności odwołać się do historii oraz kultury Chin. Odejście od konfucjanizmu nastąpiło wraz z zakończeniem feudalizmu. W wyniku reform Mao Zedonga przeciętny Chińczyk mógł znać jedynie podstawowe terminy. Pomimo celu, jaki stawiała sobie rewolucja kulturalna, konfucjanizm okazał się systemem niezwykle trwałym bądź – jak niektórzy twierdzą – wystarczająco ogólnym. Porównując obecne czasy z przeszłością, konfucjanizm jako system filozoficzno-religijny ma już

¹⁵ *The Emerging Asia-Pacific Community. A Report From NARA*, „Japan Echo”, lipiec 1997, s. 51-52, cyt. za: E. Haliżak, op. cit., s. 84.

¹⁶ S.P. Huntington, op. cit., s. 107.

¹⁷ T. Koh, *America's Role in Asia: Asian Views*, Asia Foundation, Center for Asian Pacific Affairs, Raport nr 13, listopad 1993, s. 1, cyt. za: S.P. HUNTINGTON, op. cit., s. 144.

¹⁸ E. Haliżak, op. cit., s. 84.

¹⁹ C. Flint, op. cit., s. 50.

niewielkie znaczenie, jednak rola, jaką odgrywał przez blisko dwa tysiąclecia, nie zniknęła bez śladu. Po dzień dzisiejszy ideologia oraz wartości charakterystyczne dla konfucjanizmu są obecne w mentalności i tradycjach Chińczyków, szczególnie tych zamieszkujących tereny wiejskie. Każdy, nawet najprostszy obywatel posiada podstawę w formie wartości etycznych wpajanych mu od dziecka, nie musi przy tym zdawać sobie sprawy, kto był twórcą całej idei. Zasady postępowania to powinności moralne:

- I. „syna wobec ojca,
- II. poddanego wobec władcy,
- III. żony wobec męża,
- IV. młodszego brata wobec starszego,
- V. przyjaciół wobec siebie wzajemnie”²⁰.

Relacja obywatele-władca (władza) ma swoje odwzorowanie w podstawowej komórce, jaką jest rodzina, czyli w relacji ojciec-syn. Rodzina jako całość (państwo) jest ważniejsza niż poszczególny członek rodziny (obywatel), liczy się „większe dobro”. Konfucjusz twierdził, że „naucza po to, aby państwo miało więcej przydatnych dla siebie ludzi”²¹, tzn. posłusznych, zdyscyplinowanych, moralnych i wykształconych.

Jak zostało uprzednio wspomniane, władze Chin postanowiły wykorzystać Zachód przy jednoczesnym zachowaniu odrębności kulturowej. Było to bardzo pragmatyczne rozwiązanie, ponieważ – jak zauważa Samuel Huntington – pod koniec lat dziewięćdziesiątych rozwinęło się „powszechne pragnienie powrotu do tego, co autentycznie chińskie”²². Władze chińskie powróciły do propagowania konfucjanizmu²³ w latach osiemdziesiątych. Przywódcy określili go nawet mianem „głównego nurtu” chińskiej kultury²⁴. Przyczyną takiej zmiany jest fakt, że konfucjanizm uzasadnia autorytaryzm oraz inne niezachodnie wartości²⁵. Jest to dobre rozwiązanie dla rozwoju gospodarczego i życia politycznego. W pierwszym przypadku, zgodnie z dwoma podstawowymi kategoriami pojęciowymi konfucjanizmu: *jen* (ideał humanizmu) i *chung yung* (idealna równowaga)²⁶, jego wyznawcy stale dążą do doskonalenia się. W drugim przypadku konfucjanizm dzięki swej tolerancji, poszanowaniu tradycji i obyczajów pozytywnie wpływa na posłuszeństwo wobec rządzących. Obecne kierownictwo wykorzystuje system jako narzędzie propagandy poprzez zwracanie uwagi na kulturę chińską, tym samym podkreślając jej różnice

²⁰ D. Barańska, *Konfucjanizm a współczesna władza*, (w:) red. M. Pietraszek, *Współczesne Chiny. Kultura, polityka, gospodarka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 65.

²¹ Ibidem, s. 66.

²² S.P. Huntington, op. cit., s. 147.

²³ Rewolucja kulturalna miała na celu m.in. wymazanie wartości konfucjańskich z umysłów Chińczyków.

²⁴ S.P. Huntington, op. cit., s. 147.

²⁵ Ibidem.

²⁶ E. Haliżak, op. cit., s. 97.

z kulturą Zachodu. Koncepcja społeczeństwa hierarchicznego jest bardzo wygodna, szczególnie jeśli weźmie się pod uwagę niepokoje społeczne.

Ruch demokratyczny – początki

W celu uzyskania najlepszego obrazu „sporu” między Partią Komunistyczną Chin a myślą demokratyczną, należy na początku zakresić pewne tło historyczne, które warunkowało poczynania Partii. Idea demokracji przedostała się do Chin dzięki Liang Qichao, chińskiemu pisarzowi. Był on uczestnikiem pierwszych tego typu demonstracji, które miały miejsce w roku 1895²⁷. Co ciekawe, do około XIX wieku nie istniał taki termin jak *prawo*, obecne *quán lì* zostało zaczerpnięte z języka japońskiego²⁸. Przed jego wprowadzeniem obywatel posiadał jedynie obowiązki.

W centrum zamieszania dotyczącego konfrontacji z ideami demokratycznymi znajdował się właściwie od samego początku Deng Xiaoping. Jego pozycja uległa wzmocnieniu przede wszystkim w wyniku bycia w opozycji wobec Bandy Czworoga, która dla Chińczyków była okrutną pozostałością po reżimie maoistowskim, uosobieniem tego, co złe. Swoistym punktem kulminacyjnym w tych relacjach było stłumienie przez Bandę w kwietniu 1976 r. demonstracji, a właściwie marszu żałobnego na cześć Zhou Enlaia w ramach święta Qing-Ming. Między innymi dzięki temu, że w listopadzie KC ogłosił protest „wydarzeniem rewolucyjnym”²⁹, a aresztowanych oczyszczono z zarzutów, Deng zyskał poparcie zwolenników ruchu demokratycznego. Nazywano go nawet „żyjącym Zhou Enlaiem”³⁰.

Ważnym wydarzeniem dającym nadzieję na lepsze, demokratyczne jutro był komunikat końcowy z trzeciego grudniowego plenum KC, który podkreślał konieczność stworzenia socjalistycznego prawa oraz „pełnej demokracji”³¹. Gazety pisały: „Wicepremier Deng zaprowadza harmonię pomiędzy Niebem i Ziemią, otwiera bramy i zaprowadza ład, dyscyplinę i wielką demokrację”³². Pod jego przywództwem naród miał stać się bogaty i silny, a gospodarka rozwinąć się. W lutym 1978 r. Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych uchwaliło nową ustawę zasadniczą, która wprowadziła tzw. „cztery wielkie wolności”, tj. prawo do demonstracji oraz strajków, a także wolność wypowiedzi i prasy³³. Ważnym elementem ruchu demokratycznego był bez wątpienia Mur Demokracji. Nie stanowił on

²⁷ Po upadku cesarstwa Qing.

²⁸ K. Tomala (red.), *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform 1978-2000*, Instytut Nauk Politycznych PAN, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2001, cyt. za: D. BARAŃSKA, op. cit., s. 68.

²⁹ K. SEITZ, *Chiny: Powrót olbrzyma*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2008, s. 241.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ibidem, s. 240.

jedynie miejsca publikacji gazetek wielkich znaków³⁴ – ludzie gromadzili się przy nim, aby omawiać ich treść. Wkrótce te małe dyskusje przyczyniły się do organizacji grup „naukowych” oraz powstawania podziemnych pism takich jak „Oświecenie” czy „Pekińska Wiosna”³⁵. Ruch demokratyczny bezspornie się rozwijał. Na początku 1979 r. w kraju istniało około stu podziemnych gazet, z czego połowa w Pekinie. Wraz z rozwojem ruchu zwolennicy demokracji stawali się coraz pewniejsi siebie – nie tylko krytykowano Bandę Czworoga, lecz także samego Mao, którego postać była synonimem komunizmu. Wspomniane prawo do „swobodnego wypowiedzania tego, co myślą, nieskrępowanego wyrażania poglądów, prowadzenia debat i sporządzania gazetek wielkich znaków”³⁶ nie zdążyło się jednak zakorzenić.

Demokracja zyskała miano piątej modernizacji. Nazwa ta wzięła się od manifestu zawieszonego przez jednego z najbardziej gorliwych aktywistów, Wei Jingshena, na ceglany Murze Demokracji znajdującym się blisko pałacu cesarskiego. Ów manifest informował o tym, czym jest prawdziwa demokracja. Co więcej, Wei przekonywał, że bez demokratyzacji pozostałe cztery formy modernizacji (technologia, przemysł, wojsko oraz rolnictwo) nie przyniosą oczekiwanych skutków³⁷. Mimo że ruch demokratyczny wywyższał Denga, on popierał aktywistów tylko w początkowej fazie. Z biegiem czasu okazało się, że sojusznicy mają odmienne spojrzenie na dość istotne kwestie. Deng popierał liberalizację gospodarki, jednak stanowczo opowiadał się za niepodzielnością władzy Komunistycznej Partii Chin. Był on zwolennikiem komunizmu w jego leninowskiej formie, nie zaś maoizmu oraz rewolucji kulturalnej, która jego zdaniem była wymierzona przeciwko Partii oraz była przyczyną chaosu (*luan*), którego tak bardzo się obawiano³⁸.

30 marca 1979 roku Deng przedstawił cztery zasady kardynalne (socjalizm, dyktatura proletariatu, marksizm-leninizm i myśl Mao-Zedonga oraz, uznawana za najważniejszą, przewodnia rola Partii), którymi w jego mniemaniu powinna kierować się Partia, aby odnieść sukces w ramach czterech modernizacji³⁹. Deng zamierzał wykorzystać osiągnięcia Zachodu w sferze gospodarczej, nie przyjmować natomiast „czegokolwiek, co jest odrażające i dekadentkie”⁴⁰. Gdy Wei dowiedział się o poglądach Denga, próbował zmobilizować grupy demokratów do zorganizowania wspólnej demonstracji przeciwko niemu. Nie uzyskawszy poparcia, opublikował artykuł pt. *Chcemy demokracji czy nowej dyktatury?*. Reakcja ze strony Partii była

³⁴ Jeszcze za czasów Cesarstwa Chińskiego *dàzibào* (gazetka wielkich hieroglifów lub gazetka wielkich znaków) była popularną formą protestów. Uważa się jednak, że faktycznego znaczenia nabrała w okresie rewolucji demokratycznej w 1911 r., stając się medium przekazu kampanii politycznych.

³⁵ <http://www.tsquare.tv/themes/essay.html> [13.07.2012].

³⁶ K. SEITZ, op. cit., s. 240.

³⁷ Ibidem, s. 242.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, s. 243.

⁴⁰ Ibidem, s. 72.

stanowcza – cztery dni później nie tylko aresztowano Wei⁴¹, lecz także zakazano publikacji gazetek wielkich znaków oraz wszelkich innych pism krytykujących „cztery zasady kardynalne”⁴². Wkrótce zaczęto prześladować pozostałe „antysocjalistyczne elementy”⁴³. Upřednio wspomniane cztery wielkie wolności zostały zniesione przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych w 1980 r., tym samym skutecznie uciszając aktywistów ruchu demokratycznego. Warto zauważyć, że stłumienie to nie spotkało się z wielkim sprzeciwem. Jak twierdzi Konrad Seitz, przyczyną tego stanu rzeczy było „odpolitycznienie” będące efektem rewolucji kulturalnej⁴⁴, a także niewielkie zainteresowanie ze strony studentów i intelektualistów, którym Deng obiecał lepsze życie oraz udział w tworzeniu silnych Chin⁴⁵. Do roku 1986 Deng wydawał się spełniać gwarancje dotyczące zapewnienia przysłowiowej miski ryżu oraz zwiększenia dobrobytu. Pod koniec roku 1986 sytuacja uległa odczuwalnemu pogorszeniu, mimo że gospodarka wciąż szybko rosła.

Wydarzenia na placu Tian’anmen jako punkt centralny sporu

Protest na placu Tian’anmen był punktem kulminacyjnym procesu, który rozpozął się już pod koniec 1986 r., kiedy zaczęło dochodzić do manifestacji studenckich m.in. w Hefei, Pekinie czy Szanghaju. Studenci Uniwersytetu Naukowo-Technicznego Anhui w Hefei mieli poparcie i byli inspirowani⁴⁶ przez swojego prorektora oraz członka KPCh – Fang Lizhi, który wyrażał swoje prodemokratyczne i prozachodnie poglądy niezwykle otwarcie i jednoznacznie⁴⁷. Podczas swego przemówienia na uniwersytecie Tongji oznajmił, że należy do osób pragnących „całkowitego uzachodnienia”, albowiem utopią jest nadzieja w powodzenie zmiany jedynie „kilku wybranych aspektów (...), pozostawiając inne w stanie nienaruszonym”⁴⁸, podkreślał przy tym wielkie zacofanie Chin na wszystkich płaszczyznach.

⁴¹ Wei został oskarżony o przekazywanie obcokrajowcom tajnych informacji dotyczących wojny chińsko-wietnamskiej w 1979 r. oraz o zaangażowanie w „kontrewolucyjną propagandę i agitację”, w wyniku czego skazano go na piętnaście lat więzienia i robót przymusowych. Został oswobodzony w 1993 r., jednak wolność nie trwała długo, albowiem po około sześciu miesiącach ponownie oskarżono go o działalność kontrewolucyjną i skazano na czternaście lat.

⁴² K. SEITZ, op. cit., s. 243.

⁴³ J. Wardęga, *Komunistyczna Partia Chin i jej rola w procesach modernizacji Chińskiej Republiki Ludowej*, (w:) red. M. PIETRASZEK, op. cit., s. 72.

⁴⁴ K. Seitz, op. cit., s. 243-244.

⁴⁵ Jak zauważył jeden z aktywistów Xu Wenli: „Większość Chińczyków była bardziej zainteresowana podniesieniem standardu życiowego niż rozszerzeniem praw demokratycznych”.

⁴⁶ <http://www.economist.com/node/2155251>

⁴⁷ W 1987 roku Fang Lizhi z tego powodu został pozbawiony katedry, a także zwolniony z uczelni i wykluczony z Partii.

⁴⁸ K. Seitz, op. cit., s. 249-250.

Na początku stycznia 1989 r. Fang Lizhi napisał do Denga list otwarty, w którym przedstawił pomysł ogłoszenia powszechnej amnestii z okazji 70. rocznicy ruchu 4 maja oraz czterdziestej rocznicy powstania Chińskiej Republiki Ludowej. Amnestia ta miała obejmować przede wszystkim więźniów politycznych takich jak Wei Jingshen. W ciągu następných dwóch miesięcy Fanga poparły i przyłączyły się doń dziesiątki naukowców, w tym z Chińskiej Akademii Nauk⁴⁹. Duże znaczenie miała śmierć Hu Yaobanga, przywódcy Komunistycznej Partii Chin oraz zwolennika reform. Studenci zorganizowali na jego cześć masowe legalne zgromadzenie. Ówczesne nastroje obrazuje nagrobek zmarłego Hu:

„Ten jeden, który nie powinien był umrzeć, jest martwy
Ci, którzy powinni byli umrzeć, pozostają przy życiu”⁵⁰.

Demonstracja ta miała charakter pokojowy, studenci podkreślali brak zamiarów rewolucyjnych, pragnęli jedynie dialogu. Protestujący zażądali między innymi, aby zrehabilitowano Hu i ujawniono przyczyny jego zdymisjonowania ze stanowiska sekretarza generalnego. Co więcej, chciano, aby Partia poczyniła kroki w walce z korupcją oraz zwiększyła przejrzystość finansową, a dokładniej ujawniła wysokość dochodów i majątku czołowych funkcjonariuszy. Nie zapomniano również o zwykłych obywatelach. Postulowano większą wolność w prasie, zwiększenie wydatków na wychowanie, a także przywrócenie prawa do organizowania demonstracji. Dnia 17 kwietnia 1989 r. studenci zorganizowali pierwszy marsz na plac Niebiańskiego Spokoju. Wybór miejsca nie był przypadkowy – jeszcze za czasów cesarstwa plac był centrum Państwa Środka, symbolem władzy. Protest wywołał zawirowania wśród najważniejszych członków Partii. Spór między Zhao Ziyangiem (proponował negocjacje ze studentami) a Li Pengiem (domagał się zdecydowanej reakcji, dopatrując się w demonstracji poważnego zagrożenia bezpieczeństwa narodowego) przesądził o sposobie rozwiązania problemu. Deng przystał na wyjście proponowane przez Penga, ponieważ uznał, że „grupa społecznej szumowiny”⁵¹ stwarzała zagrożenie zarówno dla władzy, jak i reform. Pokojowa z początku demonstracja uległa zaostrzeniu. Do studentów dołączyli mieszkańcy Pekinu, którzy nazywali siebie mianem *obywateli* (*shimin*), tym samym wyrażając sprzeciw wobec określeniu *masy* używanej przez Partię⁵². Brak skłonności do kompromisu ze strony kierownictwa doprowadził do wielkiej tragedii, której liczba ofiar nie jest do tej pory znana.

Po masakrze na placu Tian'anmen konserwatyści postanowili wziąć pod lupę wszystkie dziedziny życia, uniemożliwiając upadek władzy, tym samym stwarzając groźbę fiaska modernizacji. Obserwując niepokojące zmiany w Związku Radzieckim, opowiadano się za przeprowadzeniem Kampanii Przeciwko Pokojowej Ewolucji,

⁴⁹ Ibidem, s. 252.

⁵⁰ Ibidem, s. 253.

⁵¹ B. Góralczyk, *Reperkusje dramatu na Placu Tiananmen*, „Azja-Pacyfik” 2001, t. IV, s. 187.

⁵² K. Seitz, op. cit., s. 253-254.

która skupiała się na potwierdzeniu przewodniej roli Partii we wszystkich sferach życia, antykampanii wobec spiskującym krajom zachodnim oraz wskazaniu modernizacji jako przyczyny problemów społeczno-politycznych Chin⁵³. Deng nie dopuścił do takiego rozwoju sytuacji, jednak po problemach z „kontrrewolucyjną rebelią” władza postanowiła ograniczyć reformy do sfery ekonomicznej oraz otwarcia na świat. Po wydarzeniach na placu Tian’anmen Partia wypracowała (choć nie zostały one ogłoszone publicznie) trzy punkty sprzyjające stabilności⁵⁴: unikanie publicznych sporów między członkami władzy, zapobieganie niepokojom społecznym na dużą skalę, posiadanie po swojej stronie armii.

Pewien krok naprzód symbolizuje XIV Zjazd Partii, podczas którego wpisano idee Deng Xiaopinga w teorię budowania socjalizmu z chińską charakterystyką, tym samym zastępując poglądy Mao Zedonga. Wprowadzone stwierdzenia dotyczyły między innymi⁵⁵:

- 1) rozsądnych reform politycznych,
- 2) otwarcia Chin na technologie, kapitał oraz informacje,
- 3) napędzania reform rynkowych siłami socjalizmu,
- 4) prowadzenia niezależnej polityki międzynarodowej,
- 5) rozszerzenia zasięgu KPCh, również poprzez współpracę z patriotami.

Poglądom Denga sprzeciwiało się wielu konserwatystów, dopatrując się zdrady w socjalistycznej gospodarce rynkowej. Jednak sam Deng uważał, że siły rynkowe nie są elementem ideologii, znajdują się poza kręgiem politycznych sporów. Denga zastąpił Jiang Zemin, który podobnie jak poprzednik był zdania, że sukces gospodarczy, pozytywnie wpływając na życie obywateli, sprawi, że ci zapomną o demokracji. Niepokoje społeczne zanikły dzięki ponownej poprawie sytuacji ekonomicznej oraz bezwzględnej polityce wobec dysydentów. Zemin wierzył wręcz, że Chiny dzięki swemu zaangażowaniu sprawią, że gospodarka rynkowa będzie „działać lepiej niż w kapitalizmie”⁵⁶.

Do kolejnego przeciwstawiania się władzom komunistycznym w mniemaniu konserwatystów i antyreformatorów doszło już w 2001 r., kiedy to Jiang Zemin zaprosił prywatnych przedsiębiorców do wstąpienia w szeregi Partii⁵⁷. Partia zaczęła tracić charakter klasy robotniczej, co zostało potwierdzone podczas XVI Zjazdu w 2002 r.

⁵³ J. Wardęga, *Komunistyczna Partia Chin i jej rola w procesach modernizacji Chińskiej Republiki Ludowej*, op. cit., s. 80.

⁵⁴ S.L. Shirk, *China. Fragile Superpower*, Oxford University Press, New York 2007, s. 39.

⁵⁵ J. Wardęga, *Komunistyczna Partia Chin i jej rola w procesach modernizacji Chińskiej Republiki Ludowej*, op. cit., s. 81.

⁵⁶ W. WEI Zhang, *Ideology and Economic Reform under Deng Xiaoping 1978-1993*, Kegan Paul International, London, New York 1996, s. 214-215; cyt za: J. Wardęga, *Komunistyczna Partia Chin i jej rola w procesach modernizacji Chińskiej Republiki Ludowej*, (w:) red. M. PIETRASZEK, op. cit., s. 80.

⁵⁷ J. Wardęga, *Komunistyczna Partia Chin i jej rola w procesach modernizacji Chińskiej Republiki Ludowej*, op. cit., s. 82.

poprzez przyjęcie nowego statutu. Znacznie zmodyfikowano jedną z czterech zasad kardynalnych kształtujących kierunek Partii – do zbioru myśli, jako podstawy ideologicznej, dołączono teorię Deng Xiaopinga, a także „teorię trzech reprezentacji” Jiang Zemina. Zasadami były kolejno⁵⁸:

- I. Rozwój oraz modernizacja – poprzez przyzwolenie na prywatną inicjatywę w gospodarce, która przyczyni się do wzrostu gospodarczego oraz do poprawy jakości życia.
- II. Rozwój kultury – chodzi tu nie tylko o zaawansowaną kulturę socjalistyczną, lecz także promowanie chińskiej kultury narodowej.
- III. Wspieranie fundamentalnych interesów większości narodu.

Protesty społeczne w XXI wieku

W kwestii niepokojów społecznych należy dodać, że zgodnie z raportem Human Rights Watch w 2006 r. doszło do znacznego pogorszenia sytuacji, co było następstwem jednego z głównych problemów rozwojowych współczesnych Chin, mianowicie demonstracji (ich liczba wynosiła 180 tys. w roku 2010)⁵⁹. Jeden z socjologów Uniwersytetu Tsinghua oszacował, że liczba masowych incydentów wzrosła podwójnie między rokiem 2005 a 2010⁶⁰. Demonstracje oraz protesty obywateli poskutkowały działaniami (kontrola nad mediami, Internetem, środowiskiem prawniczym itd.), które były powodem dodatkowej krytyki ze strony UE. Społeczeństwo przez długi czas wybierało możliwość bogacenia się w zamian za dalszą legitymizację władzy. Zastanawiająca jest trwałość tego układu. Jakie będą skutki spadku wzrostu gospodarczego oraz skutki (np. ekologiczne) zbyt dynamicznego procesu rozwoju przemysłu i urbanizacji? W roku 2009 doszło do protestu m.in. ponad 400 pracowników zakładów odzieżowych w Chongqing (przyczyną było trzymiesięczne niewypłacenie pensji) oraz manifestacji studentów w Nankinie (według Centrum Informacji o Prawach Człowieka i Demokracji w Hongkongu, powodem było uprzednie pobicie przez siły bezpieczeństwa kilku studentów). Jedną z głównych przyczyn demonstracji jest nieprzestrzeganie praw człowieka. Ciekawe jest to, że w 1991 r. Chiny uznały prawa człowieka i zobowiązały się do ich przestrzegania⁶¹. Osiem lat później do ustawy zasadniczej wpisano koncepcję

⁵⁸ N. Lowe, *Modern World History*, New York, 2005, s. 426.

⁵⁹ Najczęstszymi przyczynami niezadowolenia są warunki pracy, zarobki oraz ceny nieruchomości, jednak nie postrzega się ich jako realnego zagrożenia, ponieważ protesty nie są organizowane na skalę krajową, ponadto społeczeństwo nie dopatruje się źródła niesprawiedliwości w Partii, a w samorządzie lokalnym oraz pracodawcach; źródło: *China 2030 – Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society*.

⁶⁰ <http://www.foreignaffairs.com/articles/138419/damien-ma/before-and-after-hu?page=show> [8.11.2012].

⁶¹ *Human Rights in China*, Information Office of the State Council of the PRC, Beijing, November 1991.

państwa prawa⁶². Prawdziwość tych deklaracji podważa corocznie publikowane sprawozdanie Departamentu Stanu *China Country Report* (obejmujące również Tybet, Hongkong i Makau) opisujące przypadki przymusowych aborcji, pozasądowych egzekucji i innych pogwałceń prawa i godności ludzkiej⁶³.

Wybory oraz członkostwo w Partii

Na uwagę niewątpliwie zasługuje kwestia wyborów. Zgodnie ze statutem Komunistycznej Partii Chin „o członkostwo Partii może starać się każdy chiński robotnik, rolnik, członek sił zbrojnych, intelektualista lub przedstawiciel innej kategorii społecznej, który skończył osiemnaście lat, akceptuje program i statut partii, pragnie działać aktywnie w partyjnych strukturach, zamierza podporządkowywać się decyzjom partii i płacić regularne składki członkowskie”⁶⁴. Ponadto, kandydat powinien posiadać odpowiednie cechy moralne oraz charakter. Po akceptacji aplikacji dana osoba rozpoczyna okres próbny. Uważa się, że członkostwo w Partii traci na prestiżu. Partia nie ma już tak „długich rąk” jak kiedyś, jednak wciąż najważniejszym czynnikiem przyczyniającym się do legitymizacji władzy jest wzrost i rozwój gospodarczy. Młodzi, którzy planują karierę z udziałem firm zagranicznych, boją się, że będzie to negatywnie postrzegane przez pracodawców bądź po prostu nie zgadzają się z ideologią i kierunkiem Partii. Nie jest ona dla nich symbolem nowoczesności, która jest kojarzona raczej z Zachodem. Partia zdając sobie z tego sprawę, próbuje dostosować swój wizerunek do obecnych czasów⁶⁵.

Partia wydaje się dostrzegać potrzebę nieznacznych ustępstw w stronę rozluźnienia politycznego, wprowadzając na początku zmiany we własnej organizacji. W 1985 r. zaczęto organizować wybory na szczeblu wiejsko-gminnym, a w 1998 r. Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych uznało ich przeprowadzanie za obowiązkowe⁶⁶. Debata nt. „demokracji wewnętrzzpartyjnej” toczyła się w 2007 r., kiedy to Komunistyczna Partia Wietnamu postanowiła, że przywódca będzie wyłaniany w wyborach. Co prawda Partia Chińska nie przystała na taką „herezję”, jednak decyzja Wietnamczyków posłużyła jako bodziec do dyskusji podczas XVII Zjazdu Partii. Wtedy to ponoć Xi Jinping wygrał z Li Keqiangiem, kandydatem preferowanym przez Hu Jintao, w konkurencji na stanowisko szefa Partii w Szanghaju

⁶² K. Gawlikowski, K. Tomala (red.), op. cit., s. 33.

⁶³ Sprawozdanie jest dostępne na stronie U.S. Department of State <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/>.

⁶⁴ *The Communist Party of China*, <http://www.china.org.cn>; cyt za: J. Wardęga, *Komunistyczna Partia Chin i jej rola w procesach modernizacji Chińskiej Republiki Ludowej*, (w:) red. M. Pietraszek, op. cit., s. 83-84.

⁶⁵ Tak oto na przykład zrezygnowano z używania tytułu „towarzysz”. Słowo *tóng zhi* w slangu chińskim oznacza również *homoseksualistę*; źródło <http://chinese.yabla.com/chinese-english-pinyin-dictionary.php?define=tongzhi>

⁶⁶ K. Gawlikowski, K. Tomala (red.), op. cit., s. 33.

„pod wpływem tajnego sondażu” partyjnego⁶⁷. Idea ta jednak nie zyskała większego poparcia. Należy również pamiętać, że nawet przy dobrych chęciach, demokratyzacja byłaby bardzo trudnym zadaniem, biorąc pod uwagę liczbę członków Partii⁶⁸.

Cenzura

Współczesnym wskaźnikiem demokracji jest niewątpliwie stopień wolności w internecie. Według Marka Leonarda, internet miał „odmienić Chiny, tymczasem to Chiny zmieniły internet”⁶⁹. Kontrola internetu okazała się niemożliwa, dlatego też zainwestowano w e-policję liczącą 100 000 osób zajmujących się blokowaniem niepoprawnych stron (zniszczono np. stronę Demokratycznej Partii Chin⁷⁰ i zablokowano między innymi strony Google, Facebook, Youtube, Amnesty International, United Nation News⁷¹) oraz nadzorowaniem zawartości skrzynek poczty elektronicznej. Steven W. Mosher wspomina również o budowaniu unikalnego, sterylnego środowiska otoczonego Wielkim Murem Intranetu⁷². Dzięki technologiom odkrytym przed kraje rozwinięte zastosowano filtry, których zadaniem jest blokowanie komentarzy dotyczących newralgicznych tematów. Zakazano używania pseudonimów oraz wprowadzono zbiorową odpowiedzialność, a więc jeśli np. na stronie pojawi się nieodpowiedni komentarz, administratorowie strony uznani będą za współwinnych. Tego typu działania odbywają się w ramach Projektu „Złota Tarcza” kierowanego przez chińskie Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego.

Dodatkowo machina cenzury jest napędzana przez system donosicielstwa – utworzono skrzynki elektroniczne, na adres których można potajemnie donosić – jest to zapewne jedyna sytuacja gwarantująca anonimowość⁷³. Cenzura przejawia się również pod innym względem – Partia, za pośrednictwem filmów dokumentalnych, książek, muzeów, zakłamuje na korzyść historię Chin, tym samym ukazując się w lepszym świetle. Dzięki propagandzie historia staje się powodem do dumy narodowej⁷⁴. Przekazywaniem wytycznych redaktorom oraz dziennikarzom dotyczących kwestii, na które należy zwrócić uwagę, zajmuje się Departament Reklamy (wcześniej Departament Propagandy Chińskiej Republiki Ludowej).

Do zakazanego zakresu tematycznego zalicza się: autonomię Tybetu, niepodległość Tajwanu, korupcję pośród urzędników partyjnych wysokiego szczebla, ruch Falun Gong, Chińską Partię Demokratyczną oraz wydarzenia dotyczące historii, takie

⁶⁷ M. Leonard, *Zrozumieć Chiny*, Media Lazar, Warszawa 2009, s. 129.

⁶⁸ Liczbę członków szacuje się na 80,27 mln (2010 r.).

⁶⁹ M. Leonard, op. cit., s. 155.

⁷⁰ S.W. Mosher, op. cit., s. 181.

⁷¹ <http://www.stosunki.pl/?q=content/z%C5%82ota-tarcza-chin> [10.11.2012].

⁷² S.W. Mosher, op. cit., s. 181.

⁷³ <http://www.underminingdemocracy.org/files/china.pdf> [13.07.2012].

⁷⁴ <http://www.underminingdemocracy.org/files/china.pdf> [13.07.2012].

jak Wielki Głód oraz masakra na placu Tian'anmen. Jak ognia unika się publicznych debat dotyczących ery panowania Mao Zedonga. Nawet podczas ceremonii otwarcia Olimpiady w 2008 r. ominięto ten okres – zaraz po rewolucji komunistycznej przedstawiono ideę „reformy i otwarcia” z lat siedemdziesiątych⁷⁵. Biorąc pod uwagę powyższe, nawet jeśli młodzi Chińczycy mają duże perspektywy rozwoju w przeróżnych dziedzinach, w wyniku odgórnie narzuconej głuchoty i ślepoty obraz historii kraju jest zniekształcony. Dozwolone granice poprzedzające wkroczenie na niebezpieczną tematycznie płaszczyznę różnią się w zależności od miejsca, zależne są więc od surowości władz lokalnych. W przypadku gdy faktycznie zdarzy się, że ktoś zbliży się lub przekroczy granicę, początkowo dostaje upomnienie. Jeśli to nie pomaga, dana osoba może zacząć być podsłuchiwana telefonicznie lub rozpocznie się obserwacja jej skrzynki mailowej. Kolejnymi etapami są utrata pracy oraz znalezienie się na czarnej liście, co może skutkować obozem pracy, więzieniem, torturami lub egzekucją. Ponieważ powszechnie wiadome są skutki takiego niebezpiecznego zachowania, skuteczną metodą jest samocenzura, bądź – jak określa art. 54 Konstytucji ChRL – „Obowiązek szanowania Ojczyzny”.

Istnieją organizacje pozarządowe, ale większość z nich pozostaje pod kontrolą Partii. Grupy, których liczba członków przekracza dziesięć lub dwadzieścia osób, mają represje gwarantowane⁷⁶. Zapewne opisane powyżej działania są przykładem ochrony kultury oraz interesów historycznych, o których wspomina art. 22 Konstytucji ChRL, wszak jak zapewnia art. 40 dotyczący poufności korespondencji, czynności te prowadzi się w wyjątkowych przypadkach ze względu na bezpieczeństwo.

Prawdopodobieństwo zaistnienia demokratycznej transformacji oraz jej ewentualne skutki

Czy model demokratyczny miałby zastosowanie w Chinach? W jakim stopniu ustrój ten byłby efektywny? Najprawdopodobniej doszłoby do swoistej adaptacji demokracji. Kultura i mentalność chińska jest zbyt odmienna, aby ustrój ten działał na takich zasadach jak w krajach zachodnich. Trudno sobie wyobrazić nawet, co władza musiałaby zrobić, aby zmienić myślenie ludzi. Trzeba by było dotrzeć z przekazem demokracji do wszystkich Chińczyków. Byłoby to niezwykle trudne nie tylko ze względu na liczbę mieszkańców, lecz przede wszystkim z uwagi na mentalność, przyzwyczajenia. Należałoby pokonać barierę, jaką jest zrozumienie. Wszystkie przeszkody oraz problemy na drodze do demokracji wyszczególnili chińscy intelektualści w dokumencie *Karta 08*⁷⁷. Z drugiej strony, gdyby przedstawiciele obecnego systemu bardziej dbali o mieszkańców, ich decyzje odzwierciedlałyby potrzeby również

⁷⁵ <http://www.underminingdemocracy.org/files/china.pdf> [13.07.2012].

⁷⁶ <http://www.underminingdemocracy.org/files/china.pdf>.

⁷⁷ Treść *Karty 08*: http://www.solidarnoscldlaprzyszlosci.pl/data/newsy/00002/karta_08.pdf.

najbardziejniejszych, zagrożenie legitymizacji władzy byłoby znacznie mniejsze. Według badań opinii publicznej, większość obywateli nie zwraca większej uwagi na pluralizm czy podział władz. Wydaje się, że chętnie zaakceptują paternalistyczne rządy, jeśli tylko będą one sprawne i kierownictwo będzie liczyć się z potrzebami oraz opinią ludności – takie rządy aż 68,7% respondentów uznało za demokratyczne”⁷⁸.

Wiele osób utożsamia demokrację z zachodnimi wartościami, ale przecież terminy te nie są równoznaczne, tak samo jak wartości azjatyckie nie są antagonistyczne wobec wartości zachodnich. Na dowód warto przytoczyć badanie przeprowadzone przez Davida I. Hitchcocka, w którym porównano wartości wyznawane przez mieszkańców Stanów Zjednoczonych oraz krajów Azji Wschodniej (Japonii, Chin, Indonezji, Maleszji, Republiki Korei, Filipin i Tajlandii). Wyniki przedstawiają tabela 1 i 2⁷⁹.

TABELA 1

Wartości polityczne cenione przez Amerykanów oraz Azjatów

	Wyznawana wartość	Amerykanie	Azjaci
1.	Dobry porządek społeczny	11%	71%
2.	Utrzymywanie harmonii w grupie	7%	58%
3.	Swoboda samowyróżania się	85%	47%
4.	Wolności jednostki	82%	32%
5.	Prawa jednostki	78%	29%
6.	Prawa społeczeństwa	7%	27%

TABELA 2

Sposoby podejmowania decyzji przez Amerykanów oraz Azjatów

	Preferowany sposób podejmowania decyzji	Amerykanie	Azjaci
1.	Otwarta debata	74%	29%
2.	Prywatne konsultacje i zakulisowe uzgodnienia	0%	29%
3.	Utrzymywanie konsensusu społecznego	4%	39%

Podczas analizy wyników badania należy pamiętać, że Filipiny są krajem katolickim, zaś Indonezja i Maleszja państwami muzułmańskimi.

Jaka może być przyszłość Chin? Być może dojdzie do sytuacji, którą przewiduje Will Hutton – Chiny w pewnym momencie będą stały przed wyborem demokratyzacji bądź stagnacji gospodarczej⁸⁰. Pan Wei, naukowiec z Uniwersytetu Pekinńskiego, przekonuje, że demokracja negatywnie wpłynie na dobrobyt: „Im większe poparcie wyborców chcą zyskać politycy, tym więcej potrzebują pieniędzy”⁸¹. Co więcej, wy-

⁷⁸ <http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/wprowadzenie.pdf> [12.10.2012].

⁷⁹ <http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/wprowadzenie.pdf> [12.10.2012].

⁸⁰ M. Leonard, op. cit., s. 154.

⁸¹ Ibidem, s. 131.

bory mogłyby przyczynić się do wystąpienia chłopów przeciwko klasie średniej⁸². Naukowiec broni chińskich władz, argumentując, że rządy prawa nie są wyłącznością demokracji – chodzi w nich o zakreslenie granic władzy oraz egzekwowanie prawa. Znaczenie i siłę takich rządów budują tymczasem osoby niewybrane przez obywateli (np. sędziowie)⁸³. Władze wynagradzają mieszkańcom brak demokracji poprzez subtelne włączanie ich w decyzje polityczne: organizowane są spotkania z ekspertami oraz konsultacje społeczne, które mają faktyczne znaczenie. Przykładem było zlecenie instytucjom akademickim przeprowadzenia badań potrzebnych w związku z tworzeniem jedenastego planu pięcioletniego⁸⁴.

Przywódcy Partii zdają sobie sprawę, że coraz bardziej znaczące są problemy społeczne. Rozwój i wzrost gospodarczy nie są uniwersalnym lekarstwem na wszystkie problemy, dlatego też prezydent Hu Jintao zwracał większą uwagę na „rozwój naukowy”⁸⁵. Co więcej, czwarte pokolenie z Hu Jintao na czele promowało ideę stabilnego i harmonijnego społeczeństwa (*hexie shehui*), która zastąpiła „teorię trzech reprezentacji”. Idea „harmonijnego społeczeństwa” była po raz pierwszy przedmiotem debaty podczas IV Plenum XVI Komitetu Centralnego w 2004 roku. W lutym następnego roku poświęcono temu zagadnieniu całą konferencję KC Komunistycznej Partii Chin⁸⁶. Koncepcja „harmonijnego rozwoju” Chin miała mieć wpływ na porządek międzynarodowy (harmonijny świat trwałego pokoju i powszechnego dobrobytu). Mimo że dążenie do spójności i jedności było od zawsze jednym z ważniejszych elementów myśli oraz mentalności chińskiej, panowanie wielu władców pokazywało, że hasła te są puste, czyniąc ideę utopią.

Z pewnością duże znaczenie mają założenia polityki rozwojowej (prof. B. Góralski określa je mianem chińskiego paradygmatu rozwojowego), w tym⁸⁷:

- 1) neoautorytaryzm,
- 2) pragmatyczne i ostrożne podejście władz do reform (sławna jest formuła „kroczenia na drugi brzeg rzeki, czując kamienie pod stopami” (*mozhe shitou guo he*),
- 3) trzeźwa ocena własnych szans oraz możliwości,
- 4) stosowanie zasady „rynek przed demokracją”,
- 5) otwarcie na świat i tym samym czerpanie korzyści z globalizacji,
- 6) trzymanie się zasady pokojowego współistnienia,
- 7) akceptacja zasadniczych praw człowieka (w sensie materialnym).

⁸² Ibidem, s. 134.

⁸³ Ibidem, s. 136-137.

⁸⁴ Ibidem, s. 153.

⁸⁵ <http://www.ash.harvard.edu/extension/ash/docs/democracyinchina.pdf> [28.08.2012].

⁸⁶ R. Malek, *Hexie Shehui: nowa utopia? Budowa harmonijnego i stabilnego społeczeństwa chińskiego oraz rola religii*, (w:) K. Gawlikowski, M. Ławacz (red.), „Azja-Pacyfik”, Tom XI (2008), *Japonia i Azja Południowa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń-Warszawa 2008, s. 202.

⁸⁷ B. Góralczyk, *Chiny a nowy ład gospodarczy w świecie*, źródło: <http://www.azja-pacyfik.edu.pl/konferencja-2-goralczyk.pdf> [01.12.2012].

W wyniku wkroczenia Chin na drogę wzrostu i postępu pojawiły się nowe problemy, będące kosztami szybkiego rozwoju. Najpoważniejszymi kwestiami są: coraz bardziej odczuwalna sprzeczność pomiędzy zreformowaną gospodarką a systemem politycznym; degradacja środowiska naturalnego; problemy społeczne (rozwarstwienie, protesty, rozpad wcześniejszej sieci świadczeń socjalnych, zaniedbany przez historię system edukacji, urbanizacja); korupcja oraz niekorzystne zjawiska zachodzące w Partii („frakcja książątek”). Uważa się, że za czasów kierowania państwem przez Hu Jintao oraz Wen Jiabao środowisko polityczne stało się bardziej skorumpowane w wyniku udziału władz w gospodarce, jako że część urzędników poczuła się zachęcona do użycia swych wpływów politycznych w celu osiągnięcia korzyści finansowych⁸⁸. Niewątpliwie głośną ostatnio sprawą było doniesienie przez „New York Times” o dobytku byłego premiera. Zgodnie z opublikowanym artykułem, majątek Wen Jiabao sięga 2,7 mld dolarów⁸⁹. Z drugiej strony nie można zapominać o pozytywnych zmianach, takich jak wzrost PKB (z 1,5 biliona dolarów w 2002 r. do 7,3 biliona dolarów w 2011 r.) czy podwyżka wartości dochodu *per capita* osób zamieszkujących tereny rolnicze (z 300 dolarów w 2000 r. do 3,5 tys. dolarów w 2011 r.)⁹⁰.

Problemy wydają się być nawet poważniejsze ze względu na ustrój polityczny Chin – to Partia Komunistyczna musi sobie z tym wszystkim poradzić, jeśli chce mieć poparcie społeczne, innymi słowy względny spokój i możliwość utrzymania się przy władzy. Niemniej ważne jest to, że Partia dostrzega wszystkie zagrożenia i stara się im przeciwdziałać⁹¹. Jak słusznie zauważają autorzy raportu Banku Światowego *China 2030*, wina w dużej mierze spoczywa na władzach lokalnych. Samorządowi przedstawiciele władz często rządzą po swojemu.

Jak zaś może wyglądać bardziej odległa przyszłość Chin? Ważnym sygnałem w tej kwestii jest nowo wybrany skład osobowy Stałego Komitetu Biura Politycznego. Członkowie Komitetu, tzw. „zbiorowy cesarz”, cieszą się raczej opinią technokratów niż reformatorów. Podobnie Xi Jinping postrzegany jest jako moderator, nie zaś wizjoner. Dużo zależy również od tego, kto będzie wybrany podczas dziewiętnastego Zjazdu KPCh. Póki co, nie wiadomo, kto będzie szóstym pokoleniem, bowiem podczas kolejnego Zjazdu pięciu z siedmiu członków Stałego Komitetu Biura Politycznego zmieni się (ich następców należy szukać wśród 25 wybranych członków Biura Politycznego) w związku z zasadą, według której kandydat na stanowisko ogólnokrajowej instancji partyjnej może mieć najwyżej 68 lat.

⁸⁸ <http://www.foreignaffairs.com/articles/138419/damien-ma/before-and-after-hu?page=show> [8.11.2012].

⁸⁹ http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/w/wen_jiabao/index.html [15.11.2012].

⁹⁰ <http://www.foreignaffairs.com/articles/138419/damien-ma/before-and-after-hu?page=show> [8.11.2012].

⁹¹ Ciekawe jest, że budżet przeznaczony na bezpieczeństwo wewnętrzne jest większy niż budżet na obronność.

Podsumowanie

W ramach podsumowania warto przytoczyć nadzieję, jaką wyrażają autorzy preambuły Konstytucji ChRL – „Chiny staną się ważnym oraz dobrze prosperującym krajem socjalistycznym z wysoko rozwiniętą kulturą oraz demokracją”⁹². Fragment ten sugeruje możliwość pewnych ustępstw ze strony rządu, jednak zmiana ustroju wydaje się być nierealna. Nawet jeśli idea ta zyska większą liczbę zwolenników, skutki ich protestów są nie do przewidzenia. Po pierwsze, jak nieraz pokazała historia, władza komunistyczna potrafi zaskoczyć swoją odpowiedzią. Po drugie, społeczeństwo, przede wszystkim część zamieszkująca tereny rolne, nie jest gotowe na tak radykalną zmianę. Dla prostego człowieka liczy się dzień dzisiejszy oraz dobrobyt jego potomków. Najbardziej prawdopodobna jest wersja demokratyzacji na chińskich warunkach – dostosowanie się do współczesności przy wykorzystaniu rozwiązań zaczerpniętych z dziedzictwa narodowego. Jest to sposób realny i lepszy. Państwo to ma unikalną kulturę, jej utrata przyniosłaby ogromne straty. Kolejnym wnioskiem jest również to, że nie powinno się oceniać chińskich działań z zachodniej perspektywy. Chińskie „laboratorium gospodarczo-polityczne” z pewnością przełamało niegdyś niekwestionowany prymat Stanów Zjednoczonych, uniemożliwiło prognozowany przez F. Fukuyamę „koniec historii”. Obecnie są one jednym z najważniejszych graczy na arenie międzynarodowej, lecz nie należy zapominać o tym, że jest to kraj wciąż się rozwijający. Problemy wewnętrzne mają ogromny wpływ na pozycję państwa. Przyszłość Chin bez wątpienia jest silnie powiązana z przyszłością świata, ale mając kruche podstawy, rola lidera zostaje podana wątpliwość. Chiny najprawdopodobniej nie spełnią dwóch z trzech przesłanek do uzyskania pozycji hegemonu⁹³: legitymizacji przywództwa przez pozostałe państwa, a także własnej woli do wzięcia odpowiedzialności za porządek międzynarodowy. Jak pokazuje praktyka, zachowanie Chin cechuje się dużym pragmatyzmem. Przywódcy Państwa Środka wyrażają troskę o sprawy związane z interesami narodowymi, nie zaś o „wyższe dobro”. Niezwykle ważną jest także forma nowo kształtującego się ładu międzynarodowego. Zgodnie z raportem National Intelligence Council *Global Trends 2030*, przyszły ład międzynarodowy będzie pozbawiony obecności hegemonu, pozycja danego państwa będzie zaś zależeć od nawiązanych koalicji oraz stosunków między krajami.

⁹² Constitution of the People's Republic of China, as adopted on December 4, 1982.

⁹³ Pozostałą, trzecią przesłanką jest nadwyżka potęgi.

LITERATURA:

PUBLIKACJE ZWARTE:

1. W. CHOJNACKI, J. ŚWINIARSKI, *Filozofia bezpieczeństwa*, Warszawa 2004 (skrypt internetowy).
2. J. FENBY, *Chiny. Upadek i narodziny wielkiej potęgi*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009.
3. C. FLINT, *Wstęp do geopolityki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
4. K. GAWLIKOWSKI, K. TOMAŁA (red.), *Chiny: Rozwój społeczeństwa i państwa na przełomie XX i XXI wieku*, ISP PAN – Trio, Warszawa 2002.
5. E. HALIŻAK, *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 1999.
6. S.P. HUNTINGTON, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 1997.
7. M. LEONARD, *Zrozumieć Chiny*, Media Lazar, Warszawa 2009.
8. N. LOWE, *Modern World History*, Palgrave Macmillan, New York 2005.
9. S.W. MOSHER, *Hegemon: droga Chin do dominacji*, Wydawnictwo Sprawy Polityczne, Warszawa 2007.
10. M. PIETRASIAK (red.), *Współczesne Chiny: kultura, polityka, gospodarka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
11. K. SEITZ, *Chiny: powrót olbrzyma*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2008.
12. S.L. SHIRK, *China. Fragile Superpower*, Oxford University Press, New York 2007.
13. K. TOMAŁA (red.), *Chiny. Przemiany państwa i społeczeństwa w okresie reform 1978-2000*, Instytut Studiów Politycznych PAN oraz Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2001.
14. L. YIWU, *Prowadzący umarłych. Opowieści prawdziwe. Chiny z perspektywy nizin społecznych*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2011.

CZASOPISMA I RAPORTY:

1. K. GAWLIKOWSKI, M. ŁAWACZ (red.), „Azja-Pacyfik”, Tom XI (2008), *Japonia i Azja Południowa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń-Warszawa 2008.
2. *China 2030 – Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society* – raport Banku Światowego.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE:

1. http://chinaexpo.pl/sites/default/files/bogdan_goralczyk_prof._uw_2.pdf [25.11.2012].
2. http://topics.nytimes.com/top/reference/timestopics/people/w/wen_jiabao/index.html [15.11.2012].
3. <http://www.ash.harvard.edu/extension/ash/docs/democracyinchina.pdf> [28.08.2012].
4. <http://www.azja-pacyfik.edu.pl/konferencja-2-goralczyk.pdf> [01.12.2012].
5. <http://www.chinahistoryforum.com/index.php?/topic/4856-why-is-ba-%26-38712%3B-translated-as-hegemon-in-english/> [15.08.2012].

6. <http://www.economist.com/node/21552551> [15.08.2012].
7. <http://www.foreignaffairs.com/articles/138419/damien-ma/before-and-after-hu?page=show> [8.11.2012].
8. <http://www.isppan.waw.pl/subpage/cbap/sunzi/wprowadzenie.pdf> [12.10.2012].
9. <http://www.stosunki.pl/?q=content/z%C5%82ota-tarcza-chin> [10.11.2012].
10. <http://www.tsquare.tv/themes/essay.html> [13.07.2012].
11. <http://www.underminingdemocracy.org/files/china.pdf> [13.07.2012].
12. <http://www.usconstitution.net/china.html> [27.10.2012].

DEMOCRATIZATION AND REBUILDING OF CHINESE POWER

Abstract. This article analyses the dispute between the Communist Party of China with its ideology and the tendencies towards democratisation which have been gaining strength in a society. It takes into account two main determinants of the matter: 1) the Chinese peculiarity resulting from country's history and culture; 2) the Western influence caused by globalisation and, as a consequence, the necessity for China to liberalise. The article addresses the matter by: describing Chinese views on the ideas of hegemony and culture; assessing Party's capability to adapt to the principles of the modern world; pointing out the most significant events concerning CPC's reforms and people's discontent. Last but not least, the aim of this article is to gain insight into the possibility of political change in China and country's future position in the international system.